



نخستین ها

نوشته ی

علامه شیخ محمد تقی شیخ شوشتری

ترجمه ی

محمد رضا مروارید

سرشناسه	شوشتری، محمدتقی، ۱۲۸۲ - ۱۳۷۴
عنوان قراردادی	الاوائل - فارسی
عنوان و نام پدیدآور	نخستین‌ها / نوشته‌ی علامه شیخ محمدتقی شیخ شوشتری؛ ترجمه‌ی محمدرضا مروارید.
مشخصات نشر	مشهد: نور معرفت، ۱۳۹۲.
مشخصات ظاهری	۶۰۸ ص.
شابک	۹۷۸ - ۹۶۴ - ۵۶۸۹ - ۱۹ - ۱
وضعیت فهرست‌نویسی	فیبا
موضوع	شگفتی‌های جهان - - متون قدیمی تا قرن ۱۴
موضوع	ادبیات عربی - - مسائل متفرقه
شناسه افزوده	مروارید، محمدرضا، ۱۳۲۹ - ، مترجم
رده‌بندی کنگره	۱۳۹۲ ۸۰۴۱ الف ۹ ش / AG ۲۴۱
رده‌بندی دیوئی	۹۲۷ / ۳۹
شماره کتابشناسی ملی	۳۰۸۷۷۱۵



بنیاد علامه شیخ شوشتری

این کتاب ترجمه‌ای است از کتاب الاوائل نوشته‌ی علامه شیخ محمدتقی شیخ شوشتری که در سال ۱۳۷۲ توسط مؤسسه مطالعات و تحقیقات فرهنگی (پژوهشگاه) وابسته به وزارت فرهنگ و آموزش عالی، ویرایش و تصحیح جناب آقای قیس آل قیس در چاپخانه آرین به چاپ رسیده است.



انتشارات نور معرفت

به سفارش مؤسسه‌ی بنیاد فرهنگی هنری علامه شیخ شوشتری

نام کتاب:	نخستین‌ها (ترجمه الاوائل)
مؤلف:	علامه شیخ محمدتقی شیخ شوشتری
مترجم:	محمدرضا مروارید
ویراستار:	دکتر حسین صابری
آماده‌سازی:	خدمات نشر آویژه
صفحه آرایی:	علی برهانی
نوبت چاپ:	اَوّل ۱۳۹۲
تعداد صفحات:	۶۰۸ صفحه
قطع:	وزیری
شمارگان:	۳۰۰۰
قیمت:	۲۰۰,۰۰۰ ریال
نام چاپخانه:	مؤسسه‌ی چاپ و انتشارات آستان قدس رضوی
شابک:	۹۷۸.۹۶۴.۵۶۸۹.۱۹.۱

انتشارات نور معرفت؛ مشهد مقدس، چهارراه راه‌آهن بین کامیاب ۹ و ۱۱ همراه: ۰۹۱۵۳۰۰۷۳۳۵

ra.hamidinejad@gmail.com

مؤسسه‌ی بنیاد فرهنگی هنری علامه شیخ شوشتری؛ شوشتر، خیابان طالقانی، تلفن ۰۶۱۳۶۲۰۱۱۱۲۷

www.inshushtari.ir

info@inshushtari.ir

فهرست مطالب

۵	مقدمه‌ی دکتر شیخ فرید علامه شیخ شوشتری
۷	مقدمه ناشر
۹	سخن مترجم
۱۱	پیشگفتار نویسنده
۱۵	فصل اول: قرآن کریم
۳۵	فصل دوم: تاریخ پیامبر ﷺ و اهل بیت علیهم السلام
۱۳۵	فصل سوم: تاریخ پیامبران، خلیفگان، فرمانروایان و حکامان
۱۹۵	فصل چهارم: خبرهای قاضیان
۲۰۵	فصل پنجم: جنگ‌ها، غزوه‌ها و کشورگشایی‌ها
۲۴۵	فصل ششم: شهرها و سرزمین‌ها
۲۶۱	فصل هفتم: ساخت و ساز
۲۷۳	فصل هشتم: ادبیات و علوم
۳۳۵	فصل نهم: احکام شرعی
۳۶۷	فصل دهم: داستان‌های هجرت و مهاجران و انصار
۳۷۷	فصل یازدهم: داستان‌های زنان
۳۹۹	فصل دوازدهم: هنرهای زیبا
۴۰۷	فصل سیزدهم: خوی‌ها و رفتارها
۴۴۱	فصل چهاردهم: فرقه‌ها، کیش‌ها، آیین‌ها، نحله‌ها و انساب
۵۰۱	فصل پانزدهم: صنعت و کشاورزی

فصل شانزدهم: ضرب‌المثل‌ها	۵۰۹
فصل هفدهم: طبیعت	۵۲۵
فصل هجدهم: دارایی و داد و دهش	۵۳۳
فصل نوزدهم: اسبان و دیگر چهارپایان	۵۴۹
فصل بیستم: سیاست‌ورزی و وزیران	۵۵۵
کتابنامه	۵۶۳
نمایه‌ی کسان	۵۷۵
نمایه‌ی مکان	۵۹۸
نمایه‌ی آیین‌ها و قبایل	۶۰۵

مقدمه‌ی دکتر شیخ فرزند علامه شیخ شوشتری

هو الاول والاخر

تنوع در تألیف و انتخاب موضوع تألیف یکی از ابتکارات مهم مؤلف است، و موضوعات برگزیده در تألیف، خواسته‌ی بسیاری از پویندگان آثار مکتوب به شمار می‌آید، و این گونه تألیفات زحمت مراجعه به کتب و آثار مختلف را برای یافتن مطلوب کم می‌کند.

اکثر تحقیقات مرحوم والد معظم در اخبار و احادیث اهل بیت و علم رجال و فقه و ادبیات عرب و تاریخ اسلام بوده است، و کتب گرانقدر: «قاموس الرجال» و «النجعة فی شرح اللمعة» و «بهج الصباغة فی شرح بهج البلاغة» و «آیات بینات فی حقّیة بعض المنامات» و «قضاء امیر المؤمنین علی بن ابیطالب علیه السلام» و «الاخبار الدخیلة» گواه بر آن است، با این همه پژوهش در موضوعات جانبی را نیز مد نظر داشته‌اند و در این باره تتبع بسیار نموده‌اند، از جمله تألیف کتاب ارزشمند «البدائع» است که رویدادهای شگفت‌انگیز و تازه‌های روزگار را فرا دارد و همچنین کتاب حاضر «الاولائل» که با تتبع فراوان اول هر امری را متعرض گشته و مجموع بررسی‌های خود را در این باره به رشته تحریر درآورده‌اند که اثری است گرانسنگ، و حاصل زحمات ایشان در این کتاب زحمت مراجعه به آثار و کتب مختلف و استخراج مطالب مربوط به موضوع کتاب را از دوش نیازمندان برداشته است و فهرست منابع کتاب خود دلالت بر تتبع فراوان مؤلف دارد.

ان شاء الله این کتاب همچون تألیفات دیگر ایشان مورد استفاده پژوهشگران قرار خواهد گرفت.

این کتاب را فاضل ارجمند جناب آقای محمدرضا مروارید به زبان فارسی ترجمه کرده‌اند، که نام «نخستین‌ها» به خود گرفته است، مزید توفیقات مترجم محترم را از خداوند بزرگ خواهانم.

به جامی‌داند از جناب آقای رجبعلی حمیدی نژاد که بحمدالله در انتشار کتاب نخستین‌ها (ترجمه‌ی الاوائل) اهتمام مبذول داشته‌اند، سپاسگزاری و قدردانی لازم به عمل آورد و توفیقات بیشتر ایشان را از درگاه احدیت مسألت نماید.

محمد علی شیخ

استاد گروه فلسفه دانشگاه شهید بهشتی

www.ketab.ir

مقدمه ناشر

به نام عالم لایزال

«علامه شیخ شوشتری پیامبر علم رجال است و معجزه‌اش قاموس الرجال»^۱
سپاس بی حد به درگاه ایزد سرمد و صلوات و سلام خدا بر آخرین رسول الهی و اوصیاء
برحق ایشان به خصوص امام رُفوف علی بن موسی الرضا علیه السلام و حضرت مهدی علیه السلام که در ذیل
عنایاتشان موفق شدیم کتاب «نخستین‌ها»، ترجمه کتاب «الاوائل» یکی از آثار فقیه و
رجالی بزرگ معاصر علامه حاج شیخ محمدتقی شیخ شوشتری رحمته الله را به فرهیختگان علم و
ادب عرضه نماییم.

مؤلف محترم اگر چه به سبب سیره عملی خود و غرق شدن در دریای تحقیق و تألیف از
نام و شهرت گریزان بود، اما بزرگان علم و گوهرشناسانی همچون مقام معظم رهبری حضرت
آیت الله خامنه‌ای، و نیز حضرات آیات سید محمدهادی میلانی، شبیری زنجانی، جعفر
سبحانی، معرفت، رضا استادی، استاد شهید مرتضی مطهری، استاد علی دوانی، و...^۲
همگی به فضل، زهد، پارسایی و دانش مثال‌زدنی آن بزرگوار معترفند.
یادآوری می‌نمایم برخی از منابعی که مؤلف بزرگوار از آن‌ها استفاده نموده نسخه‌های
خطی بوده‌اند که پس از مدت‌ها به شکل جدیدی چاپ و منتشر شده و اینک کمیاب و
یا نایاب شده‌اند.

بر خود فرض می‌دانم که از الطاف کریمانه و بی دریغ جناب آقای دکتر محمدعلی شیخ و نیز

۱. آیت الله سید محمد جزایری رحمته الله.

۲. جلوه فضل و فضیلت (مروری بر زندگی علامه شیخ محمدتقی شیخ شوشتری)، نوشته ابوالقاسم اعتبار،
انتشارات نور معرفت، ص ۵۷.

از جناب آقایان محمدرضا مروارید (مترجم)، که برای برگردان متن زحمات طاقت‌فرسایی را متحمل گردیدند، دکتر حسین صابری (ویراستار)، و آقایان حاج محمود جلودار (مسئول بنیاد علامه شیخ شوشتری)، حاج محمدعلی فرهنگ (مسئول کتابخانه‌ی علامه شیخ)، حاج منوچهر غلامپور و تمام عزیزانی که در به ثمر رسیدن این امر ارزشمند ناشر رایاری نمودند، اما اجازه ندادند نام عزیزشان در اینجا ذکر شود سپاسگزاری و تشکر نمایم. انشاءالله خداوند متعال ذخیره آخرتشان نماید. و الآخرة خیر و ابقى.

در پایان از همه علمای بزرگوار و اندیشمندان دلسوز، استدعا دارم با اظهار نظر عالمانه‌شان ما را در ادامه راه یاری نمایند.

رجبعلی حمیدی نژاد

مشهد مقدس ۱۳۹۲

سخن مترجم

نویسنده‌ای در کتاب خود، مردم را پند داده بود که اگر می‌خواهید نام شما در تاریخ بماند و آیندگان از شما یاد کنند، باید به کارهایی نوآورانه بپردازید؛ و پرسیده بود که چه کسی از دومین انسانی که پای در کره‌ی ماه نهاده نام برده است؟ چه کسی نام دومین کسی که قله‌ی اورست را فتح کرده به یاد دارد؟ آن نویسنده گفته بود: باید ابتکار داشته باشید، باید همیشه پیشاپیش دیگران حرکت کنید، باید بلندپروازانه‌ترین ایده‌ها را بدهید؛ این گونه است که شما را در شمار نخستان یاد می‌کنند و نام شما در تاریخ جاودانه خواهد شد.

این سخن چندان بی‌راه نیست، نمونه‌اش کتاب‌های الاوائل است که از سال‌های دور تا کنون نوشته شده است؛ البته با این توضیح که اگر نام کسانی در تاریخ پایدار مانده و سینه به سینه و نسخه به نسخه بازگوشده است، دلیلی بر درستکاری آن فرد نیست. تاریخ‌نویسان نام نخستین کسانی را که به جایی دست زده یا بدعتی را پایه گذاشته‌اند نیز ثبت کرده‌اند؛ بسا کسا که در سودای ماندن نام به بیراهه رفته و چونان برادر حاتم مایه‌ی سخره‌ی آیندگان شده‌اند. نام این کسان نیز در تاریخ مانده است و چه ماندنی!

اثر پیش رو، یکی از همین دست کتاب‌ها است؛ با انبوهی از داده‌های تاریخی و نشانگر گستره‌ی حوزه‌ی مطالعات نویسنده‌ای که همواره پای در دریای کتاب داشت. کتاب «الاوائل» نوشته‌ی مرحوم شیخ محمدتقی شوشتری دوبار به چاپ رسیده، و مبنای ترجمه‌ی ما نسخه‌ای است که به همت آقای قیس آل قیس فصل‌بندی و مرتب و اندکی مستند شده است. مترجم در کنار برگردان فارسی، تا جایی که توانسته است، یک یک مطالب نقل شده را با استناد به ده‌ها مصدر و منبع تفسیری، تاریخی و ادبی

تصحیح کرده و همه‌ی ارجاعات خود را در پانویست آورده است؛ بدین ترتیب، ضمن احترام به پژوهشگران نسخه‌های قبلی، می‌توان گفت که بیشتر و بلکه تمام آن‌چه در پاورقی‌ها آمده، تنها در این برگردان فارسی دیده می‌شود.

کتابنامه‌ای که در پایان آمده، از یک سو گواه دامن‌های کار مؤلف، و از سوی دیگر حاکی از گزینش‌های کاری است که مترجم برحسب وظیفه باید بدان می‌پرداخت.

وظیفه‌ی خود می‌دانم که همکاری دوست ارجمندم جناب دکتر حسین صابری را در ویرایش این اثر ارج نهم و از یادآوری‌های عالمانه‌ی وی تشکر کنم.

شکیبایی و البته بی‌گیری دلسوزانه‌ی آقای حمیدی‌نژاد مدیر محترم انتشارات نور معرفت، که از سر ارادت به آستان علامه‌ی شیخ، بدین کار پرداخته است، همواره مایه‌ی سپاس این کمترین خواهد بود. باشد که تلاش وی و مترجم در نزد خدای بزرگ پذیرفته افتد.

محمدرضا مروراید

پیشگفتار نویسنده

سپاس خدایی را که اولین است و پیش از او چیزی نبود و آخرین است و پس از او چیزی نباشد و درود بر محمد و خاندان پاکیزه‌اش، که سرور اولین و آخرین هستند. و نفرین همیشگی بر نخستین ستمگر و واپسین رهروی که در حق محمد و خاندانش ستم ورزیدند.

پیش از این، گروهی از همگنان ما پیرامون «اولین‌ها» آثاری را نگاشته‌اند که در شمار ایشان می‌توان از احمد بن محمد برقی و احمد بن داوود جرجانی و دیگرانی یاد کرد که شیخ آقابرگ تهرانی در کتاب الذریعه از آنان نام برده است، و از قضا، همین دو نفر از قلم او افتاده‌اند.

«اولین‌ها» موضوعی است با ساختاری نازک که من نیز خواستم از آنان پیروی کنم. همه‌ی نوشته‌هایشان را ندیده‌ام و در سراسر متن خواهید دید که تمام منابع پژوهش خود را که کتاب‌هایی پراکنده بوده است، یاد کرده‌ام؛ بنابراین، اگر نوشته‌هایم گاه با نگاشته‌های آنان یکسان در آمده، آن را از باب توارد ذهنی بدانید. چون موضوع این کتاب «اولین‌ها» است، در آغاز باید واژه و کاربرد آن را شناسیم. جوهری گوید:

اول ریشه‌اش «أَوَّل» بر وزن افْعَل بوده و همزه‌ای در میان داشته است که به واو بدل گشته و در آن واو دیگر ادغام شده است. کاربرد ترکیب «هذا أوَّل منک» و جمع بستن آن بر دو شکل «الاولی» و «الاولی» خود گواهی بر این سخن باشد. گروهی نیز گفته‌اند: ریشه‌ی آن «وَوَّل» بر وزن فوَعَلَ بوده و واو نخستین آن به همزه بدل شده است و هیچ‌گاه آن را به «الاولول» جمع ننهند؛ زیرا نشستن دو واو در دو سوی الف جمع را سنگین می‌شمارند.

درباره‌ی کاربرد آن نیز جوهری گوید:

هر گاه آن را به عنوان صفت به کار می‌برید، آن را غیرمنصرف می‌دانید و می‌گویید: «لقیته عاماً اولاً»، ولی اگر آن را صفت بشمارید، خواهید گفت: «عاماً اولاً». ابن سکیت گفته است: هرگز نگویند: «عام الاول».

نیز می‌گوید: «ما رأیته مذ عامٌ اولٌ» و «مذ عامٌ اولٌ». در این جمله، اگر کسی «اول» را مرفوع بخواند بدین معنا باشد که آن را صفت «عام» شمرده و گویا گفته است: «اول من عامنا»، و اگر آن را نصب بدهد آن را ظرف قرار داده و مثل آن است که گفته باشد: «مذ عام قبل عامنا».

اگر بگویید: «ابدأ بهذا اولٌ» مرفوع خواندن «اول» به دلیل حذف مضاف الیه است، و اگر همان مضاف الیه محذوف را نمایان کنید و بگویید: «ابدأ به اولٌ فعلک» باید همان طور که می‌گویید «قبل فعلک» در این جا هم «اول» را منصوب بخوانید.

می‌گویید: «ما رأیته مذ أمسٍ» (او را از دیروز ندیدم)؛ حال اگر وی را از روز پیش از آن ندیده باشید، می‌گویید: «ما رأیته مذ اول من أمس» و اگر دو روز پیش از آن ندیده باشید، می‌گویید: «ما رأیته مذ اول من اول من أمس» و البته از آن فراتر نمی‌روید.^۱

گویم: جوهری به اعراب «اول» پرداخته، اما ریختار و صیغه‌ی آن را نادیده گرفته است؛ بنابراین من می‌گویم: هر گاه «اول» بدون «الی» بیاید، همواره مفرد است؛ مثل جایی که خداوند متعال بنی اسرائیل را خطاب کرد و فرمود: «وَأَسْمُوا بِمَا أَنْزَلْتُ مُصَدِّقًا لِمَا مَعَكُمْ وَلَا تَكُونُوا أَوَّلَ كَافِرٍ بِهِ»^۲ و بدان چه نازل کرده‌ام. که مؤید همان چیزی است که با شما است. ایمان آرید و نخستین منکر آن نباشید».

اما آن چه پیرامون ریشه‌ی آن گفته، درستی آن دانسته نیست، بلکه ماده‌ی آن همان

۱. صحاح اللغة (وأل) ۵/ ۱۸۳۸.

۲. بقره ۴۱.

«أَوَّل» است. دو کتاب اساس البلاغة^۱ والمغرب^۲ هم چیزی جز این نگفته‌اند. فیومی^۳ گوید: محققان گفته‌اند: وزن آن «افعل» است و ریشه‌ی آن «أَوَّل»، از «أل»، یؤول» به معنی «سَبَق و جَاء» (پیشی گرفت و آمد). تا آن جا که گوید: به عنوان «افعل التفضیل» هم به کار می‌رود و با یک شکل، هم صفت برای مفرد و هم برای مثنی و جمع واقع می‌شود. با این مقدمه، به مقصود خود می‌پردازیم.

www.ketab.ir

۱. رک: اساس البلاغة ۱۲.

۲. رک: المغرب فی ترتیب المغرب ۴۹/۱.

۳. المصباح المنیر ۲۹.